

จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต

Environmental Ethics in Shinto

สถาพร ปาเหนือ (Sathaphorn Painuea)¹

สกุล ขึ้นมา (Sakun Onma)²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต และ 2) พิจารณาข้อโต้แย้งเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของโลกธรรมชาติ โดยใช้ทฤษฎีจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า ชินโตมีท่าทีใกล้เคียงกับแนวคิดมนุษย คือผู้อภิบาลและแนวคิดแบบองค์รวม มาจากความเชื่อที่ว่าในธรรมชาติมีอะมิตะอยู่ ธรรมชาติจึงศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่า มนุษย์ควรให้ความเคารพและอนุรักษ์ธรรมชาติ ขณะเดียวกัน ความมีอยู่ของอะมิตะในธรรมชาติก็ช่วยปกป้องธรรมชาติเช่นกัน และความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งเกิดจากอะมิตะ ดังนั้น ทุกสิ่งจึงมีความสัมพันธ์กัน ส่วนวิหารชินโตและงานเทศกาล สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ อะมิตะและสภาพแวดล้อม เนื่องจากวิหารคือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ตั้งของวิหารจึงสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมซึ่งต้องได้รับการดูแลให้ดี งานเทศกาลเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงชุมชนกับอะมิตะ และแสดงให้เห็นความร่วมมือกันของคนในชุมชน ข้อโต้แย้งเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของโลกธรรมชาติ พบว่า แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มองมนุษย์เท่านั้น มีคุณค่าในตัวเอง ขณะที่แนวคิดมนุษยคือผู้อภิบาล มองโลกธรรมชาติมีคุณค่า เพราะเป็นสิ่งสร้างของพระเจ้าเช่นเดียวกับมนุษย์ มนุษย์จึงต้องดูแลโลกธรรมชาติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้า ส่วนแนวคิดแบบองค์รวม มองทุกสิ่ง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษิตตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

¹ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

² ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

มีคุณค่าในตัวเองและมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น มนุษย์จึงต้องตระหนักถึงคุณค่า
ของทุกสิ่ง

คำสำคัญ: ชินโต, คะมิ, ญี่ปุ่น, สิ่งแวดล้อม, จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

Abstract

The purposes of this research were 1) to analyze environmental ethics in Shinto. and, 2) to consider the arguments on ethical values of natural world in environmental ethics, The result of this study showed that environmental ethics in Shinto was classified into Stewardship and Holism based on the belief that Kami resided in nature, so nature was divine and valuable and human had to respect and protect them. Moreover, the existence of Kami in natural world as well as the belief that everything was born from Kami, and therefore, everything was connected. The Shinto shrine and festival reflected the relation between human, Kami and nature. Because the shrine was the sacred place, the location of the shrine as well as its surrounding had to be specially taken care of and protected. The festivals were rituals to connect the people in the community together and they also showed the cooperation among people in community. In the arguments on ethical value of natural world it was found that the Anthropocentrism believed that only human being had intrinsic value. However, in Stewardship, believed that the nature also had ethical value, for it was created by God just like a human being. Therefore, a man had to protect the nature as this duty was assigned by God. To Holism believed that everything had intrinsic value and was connected to each other, and a man was a mere part of the whole; therefore, a man had to realize the intrinsic value of everything in biosphere.

Keywords: Shinto, Kami, Japan, Environment, Environmental Ethics

บทนำ

ในอดีตญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก จนกระทั่งยุคเมจิ (Meiji Period) จึงเกิดนโยบายการพัฒนาประเทศโดยเน้นด้านอุตสาหกรรม ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากจนส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม จากเหตุการณ์ในช่วงปี ค.ศ.1950 และ 1960 ที่เกิดการแพร่กระจายของสารพิษ จากขยะอุตสาหกรรม ทำให้มีประชาชนหลายพันคนป่วยเป็นโรคอิไตอิไต (Itai-Itai disease) และโรคมิเนะมะตะ (Minamata disease) จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ญี่ปุ่นออกกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (กำพล รุจิวิษญ์ และคณะ, 2011, หน้า 8-9) นอกจากการใช้กฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ประเทศญี่ปุ่นยังใช้ระบบการศึกษาเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนด้วย โดยมีการบรรจุเรื่องระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้ประชาชนได้ซึมซับแนวคิดด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ละน้อย ขณะเดียวกัน ก็มีการสร้างจิตสำนึกผ่านละคร ภาพยนตร์ การ์ตูน โดยเนื้อหาจากสื่อเหล่านี้ มักจะมีการสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงอาจกล่าวได้ว่า ทัศนคติ ความเชื่อของคนญี่ปุ่นที่มีต่อสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งความเชื่อหนึ่งที่มีผลต่อแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมของคนญี่ปุ่นคือ “ชินโต” (Shinto) เป็นความเชื่อพื้นเมืองดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่น โดยมีความเชื่อหลักในการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนญี่ปุ่นเรียกว่า “คามิ” (Kami) หรือ เทพเจ้า (Deity) ซึ่งเป็นสิ่งลึกลับและทรงพลังอำนาจ ความเชื่อดังกล่าวได้สอดแทรกผสมผสานอยู่ในชีวิตและจิตวิญญาณของชาวญี่ปุ่นมาแต่โบราณ

เมื่อชินโต คือ ความเชื่ออันเป็นรากฐานในการมองโลกและการดำเนินชีวิตของชาวญี่ปุ่น ดังนั้น แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น จึงควรพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับชินโตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยวิเคราะห์ผ่านประเด็นสำคัญ ๆ เช่น สิ่งแวดล้อมในแนวคิดของชินโตนั้นมีคุณค่าหรือไม่ มนุษย์และสิ่งแวดล้อมในทัศนะของชินโตมีความสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นต้น ซึ่งประเด็นปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในเชิงจริยธรรม

ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องใช้หลัก “จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” (Environment ethics) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาประเด็นปัญหาเหล่านั้นร่วมด้วย

กล่าวสำหรับ “จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” คือ แนวคิดที่แสวงหาหลักการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่จะนำมาซึ่งโลกทัศน์ที่เอื้อต่อความอยู่รอดและความสมดุลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537, หน้า 5) ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ต้องเผชิญ ซึ่งแต่ละแนวคิดก็จะมีท่าทีต่อโลกธรรมชาติที่แตกต่างกันไป ซึ่งแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมนั้น นอกจากจะสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับความเชื่อหรือศาสนาด้วย เพราะบางครั้งโลกทัศน์ทางศาสนานี้เอง ที่สนับสนุนให้มนุษย์ไม่ต้องใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ดังเช่นการตีความจากโลกทัศน์ของศาสนาฮินดูและศาสนาคริสต์ผ่านพระคัมภีร์ไบเบิล ที่มองว่ามนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของสรรพสิ่ง เป็นต้น โลกทัศน์เช่นนี้ ทำให้มนุษย์มองว่าสิ่งอื่น ๆ ในโลกธรรมชาตินั้นไม่มีความสำคัญ จึงปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไม่ใส่ใจและทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นในที่สุด ดังนั้น การจะแก้ปัญหาดังกล่าวจึงต้องแก้ไขที่ทัศนะในการมองโลกของมนุษย์ เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมที่จะเอื้อต่อการอยู่รอดของทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ในบทความนี้ จึงขอเสนอแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า ชินโตมีมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและธรรมชาติที่น่าสนใจ จึงมุ่งศึกษาทำที่ทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต รวมถึงพิจารณาข้อโต้แย้งเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของโลกธรรมชาติด้วย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต
2. เพื่อพิจารณาข้อโต้แย้งเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของโลกธรรมชาติ

บททวนวรรณกรรม

เนื่องน้อย บุญเนตร (2537) ศึกษาเรื่อง “จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ของโลกทัศน์ต่าง ๆ ที่แสดงท่าทีต่อโลกธรรมชาติ ได้แก่ ท่าทีทรวาซ ท่าทีผู้ทำหน้าที่ดูแลแทนพระเจ้า ท่าทีนิเวศน์สำนึก และท่าทีสำนึกทางศาสนาที่ยังโยงถึงสรรพสิ่งทั่วสากล ผลการศึกษาพบว่า จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของพุทธปรัชญากับท่าทีผู้ทำหน้าที่ดูแลแทนพระเจ้าและท่าทีนิเวศน์สำนึก เป็นสำนึกทางสภาวะแวดล้อมที่ยืนยันถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ ในท่าทีผู้ทำหน้าที่ดูแลแทนพระเจ้า มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับโลกธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นสิ่งสร้างของพระเจ้า ในท่าทีนิเวศน์สำนึกหรือท่าทีแบบองค์รวม มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นสังคมใหญ่ที่มนุษย์เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคมนั้น ส่วนในท่าทีของพุทธปรัชญา มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสภาวะจริงตามธรรมชาติ ในขณะที่ท่าทีทรวาซมองว่ามนุษย์กับโลกธรรมชาตินั้นแยกส่วนกัน ปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อโลกธรรมชาติจึงเป็นไปในลักษณะมนุษย์เป็นนายและธรรมชาติเป็นทาส

ประเวศ อินทองปาน (2559) ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของโลกตะวันตกและตะวันออก ผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาเถรวาทมีท่าทีเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จริยธรรมในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาทุกสิ่งในระบบนี้ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์ไม่สามารถแยกตัวจากระบบนิเวศได้เลย ท่าทีพุทธธรรมเน้นย้ำว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของโลก ถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและแนวคิดที่ยึดหลักนิเวศน์เป็นศูนย์กลาง มนุษย์ก็จะสามารถลดวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมได้

เพ็ญศรี กาญจนมัย (2525) กล่าวถึง ชินโต ไว้ในหนังสือ “ชินโต: จิตวิญญาณของญี่ปุ่น” ว่าชินโตเป็นความเชื่อของญี่ปุ่นโดยเฉพาะ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อการวางรากฐานวัฒนธรรมญี่ปุ่นตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ทำให้ญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยมีพื้นฐาน

มาจากแนวคิดหลักของชินโต ที่เน้นความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างมนุษย์ เทพเจ้า และธรรมชาติ

Ono Sokyō (1997) กล่าวถึง ชินโต ไว้ในหนังสือ “Shinto: The Kami way” ว่าชินโตนั้นเป็นความเชื่อของชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น โดยได้กล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของชินโต ความเชื่อเกี่ยวกับคิเมะ วิหารชินโต การบูชาคิเมะ งานเทศกาล ความเชื่อทางจิตวิญญาณและการถ่ายทอดความเชื่อ นอกจากนี้ชินโตยังมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางด้านการเมืองการปกครอง สุนทรียศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และความสัมพันธ์ของชาวญี่ปุ่นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม บทความวิจัยเรื่อง “จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต” มีประเด็นที่จะศึกษาสอดคล้องกับวรรณกรรมที่กล่าวมาข้างต้น คือประเด็นเรื่องจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมและประเด็นเกี่ยวกับชินโต ซึ่งมีการกล่าวถึงชินโตในแง่ที่เป็นความเชื่อที่สำคัญของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการเขียนในลักษณะของประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโตอย่างชัดเจน งานวิจัยชิ้นนี้จึงแตกต่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นในการศึกษาประเด็นทางด้านจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต โดยมีกรอบการศึกษาจากทฤษฎีจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต โดยนำทฤษฎีจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ว่าชินโตมีท่าทีทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมอย่างไร และทำที่ดังกล่าวนั้นสอดคล้องหรือแตกต่างจากแนวคิดหลักอย่างไร รวมถึงพิจารณาข้อโต้แย้งเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของโลกธรรมชาติด้วย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล และมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary) และเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary) ได้แก่ โคะจิกิ (Kojiki) นิฮงงิ (Nihongi) เอกสาร บทความ งานวิจัย วารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชินโตและจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม
2. งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอการวิจัยในลักษณะการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Analysis)

จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

“จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” เกิดขึ้นจากการตั้งคำถามทางจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม เช่น มนุษย์ควรมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ สิ่งอื่นนอกจากมนุษย์มีคุณค่าหรือไม่ เป็นต้น คำถามเหล่านี้ทำให้เกิดการแสวงหาโลกทัศน์ที่เหมาะสมต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในเชิงจริยธรรม โดยสามารถแบ่งแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมออกเป็นกลุ่มแนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกลุ่มแนวคิดที่สนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกระทำของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อมนุษย์มีแนวคิดทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเช่นใด มนุษย์ก็จะมีโลกทัศน์และพฤติกรรมต่อสิ่งแวดล้อมเช่นนั้น

1. แนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานความคิดที่มองว่า มนุษย์อยู่เหนือโลกธรรมชาติและมนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง ซึ่งแนวคิดดังกล่าว ได้เป็นโลกทัศน์กระแสหลักของโลกตะวันตกมาอย่างยาวนาน โดยได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของศาสนาユดาヤและศาสนาคริสต์ในการตีความ

จากพระคัมภีร์ และอิทธิพลจากแนวคิดทางด้านปรัชญาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วย อาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1.1 การแยกมนุษย์ออกจากโลกธรรมชาติ เกิดจากการตีความตามพระคัมภีร์ ว่ามนุษย์เกิดจากพระฉายาของพระเจ้า ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มีความพิเศษพิเศษและมีฐานะสูงส่งเหนือสิ่งอื่น ๆ ทำให้มนุษย์แยกออกจากโลกธรรมชาติ ในลักษณะที่อยู่เหนือกว่าโลกธรรมชาติ เนื่องจากโลกธรรมชาติไม่ได้เกิดจากพระฉายาของพระเจ้า มันจึงเป็นเพียงวัตถุที่มีไว้เพื่อรับใช้มนุษย์ ดังนั้น มันจึงไม่มีคุณค่าใด ๆ พระเจ้าได้สร้างให้มนุษย์เป็นนายและธรรมชาติเป็นบ่าว มนุษย์จึงสามารถใช้ประโยชน์จากต่อโลกธรรมชาติได้ตามความต้องการของตน (ประเวศ อินทองปาน, 2559, หน้า 6)

1.2 การแยกจิตกับกายออกจากกันอย่างเด็ดขาด หรือที่เรียกว่า “แนวคิดทวินิยม” (Dualism) ปรากฏให้เห็นชัดเจนในปรัชญาของเดส์คาร์ตส์ (Descartes) และคานท์ (Kant) ซึ่งมองว่า จิตของมนุษย์เท่านั้นที่เป็นความจริงแท้ จิตยังคงอยู่แม้ร่างกายจะดับสลาย จึงทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความพิเศษและมีคุณค่าเหนือกว่าโลกธรรมชาติไม่มีลักษณะพิเศษดังกล่าว จึงเป็นเพียงวัตถุที่มีไว้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น แนวคิดทวินิยมนี้ทำให้มนุษย์แยกออกจากธรรมชาติอย่างสิ้นเชิง เพราะมองว่าธรรมชาติไม่มีจิต ไม่มีเหตุผล และไม่มีคุณค่าใด ๆ (ณัฐพล ไสตสิทธิ์นวิโรจน์, 2557, หน้า 284)

1.3 การมองทุกสิ่งแบบแยกส่วน ปรากฏชัดในแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า แนวคิดแบบจักรกลนิยม (Mechanicism) ที่มองว่าโลกธรรมชาติ คือเครื่องจักรที่แต่ละส่วนสามารถแยกออกจากกันได้ และดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกสามารถอธิบายได้ในรูปของการจัดลำดับอย่างเป็นระเบียบ (กานต์มณี ภูักดี, 2547, หน้า 15) วิธีคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการพิจารณาความเป็นไปของโลกธรรมชาติ

แนวคิดดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดได้ทำให้มนุษย์แยกห่างจากโลกธรรมชาติอย่างเด็ดขาด โดยมีการยืนยันความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงระหว่าง “มนุษย์” ในฐานะจิตที่อยู่ในร่างกายกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องจักรที่ไม่มีเหตุผลและไม่มีคุณค่าในตัวเอง คุณค่าของมันถูกตั้งและกำหนดโดยจุดมุ่งหมายของมนุษย์

เพราะการที่มนุษย์มีความสามารถในการใช้ปัญญาและมีเหตุผลนั้น ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งอื่น ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถกระทำการใด ๆ กับโลกธรรมชาติได้ตามที่ตนต้องการ อาจเห็นได้จากร่องรอยอารยธรรมของมนุษย์ในหลายพื้นที่ตั้งแต่โบราณ ในสมัยก่อน การดำเนินชีวิตของมนุษย์มักถูกกำหนดด้วยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ปัจจัยทางสภาพภูมิประเทศที่มีแต่ความแห้งแล้ง การจะสามารถอยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมดังกล่าว มนุษย์จำเป็นต้องควบคุมธรรมชาติให้ได้ แม้ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มนุษย์ก็ยังคงต้องต่อสู้กับธรรมชาติ เพื่อบังคับให้โลกธรรมชาติเอื้อต่อการขยายตัวของอารยธรรมของตน เช่น มีการขุดคลองชลประทาน การทำการเกษตรต่าง ๆ การขยายชุมชน เป็นต้น ซึ่งร่องรอยอารยธรรมในยุคก่อน ๆ นี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ได้ดีถึงความจำเป็นของมนุษย์ในการต่อสู้กับธรรมชาติ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น ไม่มีแง่มุมที่ส่งเสริมให้เห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่กลับส่งเสริมให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างไม่จำกัด

2. แนวคิดที่สนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื่องจากทำให้เกิดการมองว่าโลกธรรมชาติมีอยู่เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์เท่านั้น ซึ่งส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา นอกจากแนวคิดดังกล่าวยังมีความคิดอีกแบบหนึ่งที่มองว่าโลกธรรมชาติควรได้รับการปกป้องและมนุษย์ไม่ได้เป็นจุดศูนย์กลางของสรรพสิ่งอีกต่อไป ได้แก่ แนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาล (Stewardship) และแนวคิดแบบองค์รวม (Holism)

2.1 แนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาล

แนวคิดนี้ มีท่าทีที่แตกต่างจากแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แม้ว่าจะมีพื้นฐานมาจากการตีความตามพระคัมภีร์ในศาสนาฮีบรูและศาสนาคริสต์ เช่นเดียวกันก็ตาม แต่การตีความในแนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาลนี้เป็นการตีความแบบใหม่ ที่ทำให้มนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติอีกต่อไป แต่มนุษย์เป็นเพียงผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลสิ่งต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติแทนพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างเท่านั้น ปრაภูกูให้เห็นในแนวคิดของนักเทววิทยาศาสนาคริสต์ เช่น เวสลีย์ แกรนเบิร์ก-ไมเคิลสัน

(Wesley Granberg-Michaelson) และ ดักลาส จอห์น ฮอลล์ (Douglas John Hall) ที่มองว่า ในพระคัมภีร์นั้นมีแง่มุมที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ต้องดูแลรักษาโลกธรรมชาติตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้า โดยอาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

2.1.1 การยืนยันว่ามนุษย์ไม่ได้แปลกแยกออกจากธรรมชาติ ความแตกต่างที่มนุษย์มี ไม่ว่าจะมีความมีเหตุผล ความสามารถในการสำนึกู้ ไม่ได้ทำให้มนุษย์แปลกแยกออกจากโลกธรรมชาติ แต่ความแตกต่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่มนุษย์พึงมีต่อโลกธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องปกป้องรักษา เพราะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อพระเจ้า ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องคอยปกป้องดูแลสิ่งสร้างต่าง ๆ แทนพระองค์

2.1.2 ความสัมพันธ์ทางจริยธรรมไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงการกระทำระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการกระทำของมนุษย์ต่อโลกธรรมชาติอีกด้วย เพราะถึงแม้ว่า แนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาลจะยังคงมีมุมมองเหมือนแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในเรื่องของการมองว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ แต่การอยู่เหนือโลกธรรมชาติของมนุษย์ก็มีมิติของความรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติด้วยความรับผิดชอบต่อดังกล่าวเป็นสายสัมพันธ์ที่โยงใยระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และมนุษย์กับโลกธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งสร้างของพระเจ้า ดังนั้น มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนที่มีต่อโลกธรรมชาติด้วย

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาลนี้ มีการให้คุณค่าแก่โลกธรรมชาติในแง่ที่ว่า โลกธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้า เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้น พระเจ้าจึงเป็นเจ้าของที่แท้จริงของโลกธรรมชาติและมนุษย์มีหน้าที่เป็นผู้อภิบาลหรือเป็นผู้ดูแลรักษาสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นมาเท่านั้น แม้ว่ามนุษย์จะมีคุณค่าพิเศษต่างจากสิ่งอื่น ๆ และสามารถให้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นได้ แต่มนุษย์ก็ต้องตระหนักไว้เสมอว่า สิ่งทั้งหลายเป็นของพระเจ้า และมีค่าต่อพระองค์อย่างเป็นอิสระจากการเอาประโยชน์ของมนุษย์ มนุษย์ต้องตระหนักว่า โลกธรรมชาตินั้นมีค่ามากพอที่มนุษย์จะต้องดูแลและปกป้องรักษา มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติ เพื่อให้โลกธรรมชาติดียังคงอยู่ต่อไปในอนาคตเท่าที่ดังกล่าว ได้ทำให้โลกธรรมชาติมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และไม่ทำลายธรรมชาติเกินความจำเป็นอีกต่อไป

2.2 แนวคิดแบบองค์รวม

แนวคิดแบบองค์รวม มีมุมมองแตกต่างจากแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในโลกทัศน์ที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น คุณค่าของโลกธรรมชาติถูกโยงเข้ากับจุดมุ่งหมายของมนุษย์ โดยมองว่าจุดมุ่งหมายของโลกธรรมชาตินั้นอยู่ที่การสนองผลประโยชน์ของมนุษย์ แต่โลกทัศน์แบบองค์รวมนั้นให้ความสำคัญกับทุกสิ่งในโลกธรรมชาติ ดังปรากฏในแนวคิดของอัลโด ลีโอโพลด์ (Aldo Leopold) ซึ่งเป็นผู้เสนอแนวคิดที่ยึดระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง และแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep ecology) ของ อาร์เนอ เนสส์ (Arne Naess) ซึ่งมองความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นองค์รวม อาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

2.2.1 การมองโลกในลักษณะที่เป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ซึ่งมีการเชื่อมโยงและอิงอาศัยกันของทุกหน่วยในโลกชีวะ (Biosphere) อันมีความหลากหลายแต่ก็ประสานเป็นหนึ่งเดียวกัน สรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่ในระบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนนั้น ส่วนย่อยแต่ละส่วนต่างก็มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ไม่มีส่วนย่อยใดที่สามารถอยู่ได้โดยลำพัง มนุษย์เองก็เป็นเพียงส่วนย่อยส่วนหนึ่ง มนุษย์จึงมิได้แยกออกจากโลกและมีได้เป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่าทั้งปวง ส่วนย่อยทุกส่วนล้วนมีความสำคัญต่อความสมดุลของโลกชีวะ ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ จึงมีสิทธิที่จะดำรงอยู่และเจริญงอกงามไปตามทางของตน มนุษย์ไม่มีสิทธิที่จะไปคุกคามหรือใช้ประโยชน์จากสิ่งอื่น ๆ ในโลกชีวะเกินไปความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้น ความหลากหลายต่าง ๆ ในโลกชีวะ ไม่ใช่ความหลากหลายแบบแยกย่อยแต่เป็นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย เป็นเอกภาพของความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยของทุกกลุ่มในโลกชีวะ ความอุดรของระบบใหญ่ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ระบบใหญ่ไม่อาจอุดรได้โดยปราศจากส่วนย่อย เช่นเดียวกัน ส่วนย่อยก็ไม่อาจอุดรได้หากระบบใหญ่ล่มสลายไป

2.2.2 การมองว่าสรรพสิ่งนั้นเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นข่ายใยที่ซับซ้อนและมนุษย์เองก็อยู่ในความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนนี้ เพราะฉะนั้นการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ ก็ย่อมส่งผลต่อสิ่งอื่น ๆ ในโลกธรรมชาติด้วย และผลกระทบที่เกิดขึ้นก็จะมาถึงมนุษย์ในที่สุด มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ

ของตนต่อโลกธรรมชาติซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่าทั้งหลาย ดังนั้นความสัมพันธ์ทางศีลธรรมจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติด้วย (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537, หน้า 95-96)

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดแบบองค์รวมนี้มีการให้คุณค่าจริยธรรมแก่โลกธรรมชาติในแง่ที่ว่าทุกสิ่งล้วนมีคุณค่าในตัวเอง และมีสิทธิที่จะดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกัน จุดศูนย์กลางของคุณค่าจึงอยู่ที่โลกชีวะ มนุษย์ไม่ได้มีสถานภาพพิเศษเหนือสิ่งอื่นใดในโลกธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงเพื่อนร่วมทางกับสิ่งอื่น ๆ ในระบบอันยิ่งใหญ่เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกธรรมชาติจึงเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน มนุษย์จึงควรตระหนักรู้ในตัวเองว่าแท้จริงแล้ว ในระบบอันยิ่งใหญ่ทุกสิ่งล้วนเกี่ยวข้องกัน และมนุษย์ควรให้ความเคารพและใส่ใจต่อสิ่งอื่น ๆ ในโลกด้วย

ข้อโต้แย้งเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของโลกธรรมชาติ

ประเด็นปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้งเกี่ยวกับจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม มี 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ 1. โลกธรรมชาติดีมีคุณค่าในตัวเองหรือไม่ และ 2. มนุษย์ควรมีความรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติหรือไม่ จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าทั้งสามแนวคิดข้างต้น มีการให้คุณค่าจริยธรรมต่อโลกธรรมชาติและมีมุมมองเรื่องความรับผิดชอบต่อมนุษย์ต่อโลกธรรมชาติที่แตกต่างกัน แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น จุดศูนย์กลางของคุณค่าทั้งปวงอยู่ที่มนุษย์ มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่าในตัวเอง โลกธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุที่ไม่มีคุณค่าใด ๆ ที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติ แม้ว่ากรกระทำนั้น อาจทำให้เกิดความเสียหายต่อโลกธรรมชาติก็ตาม ในแง่นี้ จึงถือว่าโลกธรรมชาติอยู่นอกขอบเขตทางจริยธรรมของมนุษย์ ทำให้ไม่อาจตัดสินค่าการกระทำของมนุษย์ต่อโลกธรรมชาติในเชิงจริยธรรมได้

ในขณะที่แนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาลนั้น จุดศูนย์กลางของคุณค่ากลับอยู่ที่พระเจ้า ซึ่งเป็นเจ้าของที่แท้จริงของโลกธรรมชาติ ดังนั้น โลกธรรมชาติดีมีคุณค่าในฐานะที่เป็นสิ่งสร้างของพระเจ้าเช่นเดียวกับมนุษย์ มนุษย์ต้องดูแลรักษาและรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้า ส่วนแนวคิด

แบบของศรัทธานั้น จุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่โลกซีวะ มนุษย์ควรตระหนักว่าตนเองเป็นเพียงส่วนย่อยส่วนหนึ่งของระบบอันยิ่งใหญ่ มนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือสิ่งอื่น ๆ อย่างที่แนวคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางมอง ความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์ ไม่ได้ทำให้มนุษย์พิเศษกว่าสิ่งอื่น แต่มนุษย์เป็นเพียงส่วนย่อยส่วนหนึ่งในความหลากหลายของโลกซีวะเท่านั้น ดังนั้น การกระทำใด ๆ ที่มนุษย์กระทำต่อโลกธรรมชาติ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น เพราะการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ ในโลกธรรมชาติด้วยและผลกระทบที่เกิดขึ้นก็จะมาถึงมนุษย์ในที่สุด ซึ่งการให้คุณค่าแก่โลกธรรมชาติของแนวคิดมนุษย์คือผู้อภิบาลและแนวคิดแบบของศรัทธานั้น จะทำให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของโลกธรรมชาติ และนำไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ต่อไป เมื่อเราตระหนักถึงความสัมพันธ์และคุณค่าตัวเองของสรรพสิ่ง ขอบเขตของจริยธรรมก็จะขยายออกไปสู่สิ่งอื่น ๆ ในโลกธรรมชาติ อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน

จากแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า นอกจากจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางปรัชญาแล้ว ยังมีมิติทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในลัทธิหรือความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นที่เรียกว่า “ชินโต” ผู้วิจัยเห็นว่า เราจะสามารถศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโตได้ผ่านความคิดเรื่อง เทพเจ้า วิหารชินโตและงานเทศกาล ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของชินโต

ชินโต

“ชินโต” เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ได้รับการขนานนามว่าเป็น “วิถีของเทพเจ้า” (The Kami Way) ตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวญี่ปุ่นมีความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้า หรือที่คนญี่ปุ่นเรียกว่า “คะมิ” ซึ่งเป็นการแสดงออกของความเชื่อที่มีต่อสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ และเป็นความเชื่อเฉพาะของชาวญี่ปุ่นที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างคะมิ มนุษย์และธรรมชาติ

คะมิ

ใน *โคะจิกิ (Kojiki)* ซึ่งเป็นวรรณกรรมเก่าแก่ของญี่ปุ่น ได้กล่าวถึงกำเนิดคะมิและแผ่นดินญี่ปุ่นไว้ว่า เมื่อครั้งที่ผืนฟ้าและแผ่นดินแยกตัวออกจากกันเป็นครั้งแรก ได้บังเกิดเทพจุดีขึ้นมาบนสรวงสวรรค์หลายองค์ เทพที่ได้รับคำสั่งจากเทพองค์อื่น ๆ ให้ลงมายังโลกมนุษย์และสร้างดินแดนขึ้นมา คือ เทพอิสะนะกิ (Izanaki) และเทพอิสะนะมิ (Izanami) เมื่อเทพทั้งสองได้สร้างแผ่นดินขึ้นมาแล้วก็ได้ทำพิธีแต่งงานกัน และได้ให้กำเนิดเทพต่าง ๆ มากมาย ในบรรดาเทพที่ถือกำเนิดขึ้นมานั้น เทพที่มีชื่อเสียงมากที่สุดตามเวทตำนานของญี่ปุ่น ได้แก่ พระสุริยเทวีอะมะเตะระสุ (Amaterasu-ō-mikami) ผู้เป็นใหญ่แห่งสรวงสวรรค์ และเทพซุซะโนะโอะโนะมิโกะโตะ (Susanoo-no-mikoto) เทพผู้ปกครองแผ่นดิน (ประทุม อังกูโรहित, 2554, หน้า 4)

ตำนานดำเนินเรื่อยมาจนถึงเทพนินิงิ (Ninigi) ผู้ทรงเป็นปนัดดาของพระสุริยเทวีอะมะเตะระสุ ได้รับคำสั่งให้มาปกครองแผ่นดินเบื้องล่าง ซึ่งก็คือประเทศญี่ปุ่นนั่นเอง ในความเชื่อของชินโต เทพนินิงิเป็นบรรพบุรุษของพระเจ้าจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่น คือ พระจักรพรรดิจิมมู (Emperor Jimmu) (Ono, 1997, p. 5) ตำนานดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อว่า ชาวญี่ปุ่นนั้นสืบเชื้อสายมาจากคะมิ ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในสายเลือดของตน

คำว่า “คะมิ” สำหรับชาวญี่ปุ่นนั้น เป็นคำที่ใช้เรียกเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่ทรงคุณธรรมและทรงพลังอำนาจอันน่าเกรงขามควรค่าแก่การเคารพบูชา กล่าวคือ นอกจากความหมายของคะมิในฐานะเทพเจ้าที่สร้างแผ่นดินญี่ปุ่นตามเวทตำนานแล้ว คะมิของชินโตยังหมายรวมถึง องค์พระจักรพรรดิของญี่ปุ่น บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ดวงวิญญาณของผู้ที่ประกอบคุณงามความดีต่อประเทศชาติ รวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา และสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกคิดว่ามีพลังลึกลับที่ไม่อาจหาคำอธิบายได้และทำให้เกิดความรู้สึกน่าเกรงขามด้วย (วรวรรณ เฟื่องขจรศักดิ์, 2552, หน้า 27)

ความเชื่อเรื่องคะมิเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นมาทุกยุคสมัย การบูชาคะมิจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพนับถือและความกตัญญูต่อคะมิผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวญี่ปุ่นตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา

และการบูชาคะมิยังเป็นการแสดงความขอบคุณต่อคะมิที่ช่วยคุ้มครอง ปกป้องรักษา มนุษย์ให้พ้นจากความชั่วร้ายต่าง ๆ ช่วยส่งเสริมให้มีชีวิตที่ดีและประสบความสำเร็จ

การบูชาคะมิสามารถทำได้ทั้งที่บ้านและที่วิหารชินโต การบูชาคะมิที่บ้านนั้น จะเป็นการบูชาแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน โดยในบ้านของผู้บูชาจะมีหิ้งหรือแท่นบูชา เรียกว่า “คะมิตะนะ” (Kamidana) ซึ่งการบูชาคะมิที่บ้านมักเป็นไปเพื่อขอพรจาก คะมิและแสดงความขอบคุณที่คะมิช่วยปกป้องคุ้มครอง ในขณะที่การบูชาคะมิ ที่วิหาร มักกระทำกันในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น การเริ่มต้นทำธุรกิจ วันแต่งงาน เป็นต้น ชาวญี่ปุ่นมักจะมาขอพรจากคะมิให้ช่วยปกป้องคุ้มครองรวมถึงอำนวยความสะดวกให้ตนในโอกาสพิเศษ เหล่านี้ โดยจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมของวิหารนั้น ๆ เป็นผู้ทำพิธีให้ (Ono, 1997, pp. 57-60)

นอกจากนี้ ชินโตยังมีความเชื่อในการบูชาธรรมชาติ (Nature Worship) ด้วย เนื่องจากชินโตเชื่อว่า ในธรรมชาติมีคะมิสถิตอยู่ การบูชาวัตถุธรรมชาติ จึงถือเป็น เรื่องปกติในชินโต โดยจะมีสัญลักษณ์บางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าวัตถุนั้นหรือสถานที่ บริเวณนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น มีการล้อมต้นไม้ใหญ่อายุหลายร้อยปีที่เชื่อว่ามีคะมิสถิตอยู่ด้วยเชือกศักดิ์สิทธิ์ชิเมนะวะ (Shimenawa-Sacred Rope) หรือมีการสร้างโทะริอิ (Torii) ในบริเวณที่สื่อถึงพลังอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ เช่น บนภูเขาฟูจิ (Mount. Fuji) เป็นต้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องคะมิได้ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และมี อิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการมองโลกของชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก แม้ว่า ในปัจจุบันความเชื่อเรื่องคะมิอาจไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าในอดีต แต่ก็ยังคงอยู่กับ คนญี่ปุ่นมาทุกยุคทุกสมัยและได้สะท้อนถึงความเป็นเอกภาพของคนทั้งชาติในฐานะ ลูกหลานของคะมิ ที่มีบรรพบุรุษร่วมกันผ่านสถาบันพระจักรพรรดิ ทำให้คนในชาติ มีความสามัคคีกันและร่วมกันสร้างชาติให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

วิหารชินโต (Shinto Shrine)

ในยุคแรกเริ่มนั้น ชินโตเป็นเพียงความเชื่อของคนทั่วไป ไม่ได้มีลักษณะของการเป็นศาสนาแบบองค์กรที่มีแบบแผน การบูชาคะมิในระยะแรก จึงกระทำใน สถานที่ที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของคะมิ เช่น ต้นไม้ใหญ่ ก้อนหินใหญ่ หรือในถ้ำ ต่อมา ชินโตได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา จึงมีการสร้างสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมขึ้น

เช่นเดียวกับวัดในพุทธศาสนา สถานที่ประกอบพิธีของชินโตเรียกว่า “วิหาร” ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นที่สำหรับประทับของคมิและเพื่อเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมเท่านั้น มิได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เผยแพร่ความเชื่อหรือหลักคำสอนแต่อย่างใด (Ono, 1997, pp. 19-21)

ส่วนที่สำคัญที่สุดของวิหารชินโตและถือเป็นเขตแดนศักดิ์สิทธิ์ที่มีอายุรูล้ำไต่คือส่วนที่เป็นที่ประทับของคมิ เรียกว่า “ฮนเด็น” (Honden) เป็นที่ซึ่งถือว่าเป็นโกะฉินตะอิ (Goshintai) หรือกายของคมิ หรือมิตะมะฉิโระ (Mitamashiro) หรือจิตวิญญาณ อันถือกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของการประดิษฐานของคมิ (เพ็ญศรี กานูจโนมัย, 2525, หน้า 63) นอกจากนี้ยังมีอีกส่วนหนึ่งคือส่วนที่อยู่ด้านนอกคือที่สำหรับถวายเครื่องสักการะและที่บูชาคมิ อาจมีสิ่งปลูกสร้างเป็นโถงสำหรับประกอบพิธีกรรม (Worship Hall) หรืออาจเป็นเพียงที่โล่งก็ได้

บริเวณหน้าสุดตรงทางเข้าของวิหารชินโตทุกวิหารจะมีเสาไม้หรือเสาหินเรียบ ๆ ที่เรียกว่า “โทะริอิ” ตั้งอยู่เสมอ โทะริอิถือเป็นเอกลักษณ์ของวิหารชินโตและเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าหลังจากก้าวผ่านโทะริอิไปแล้ว จะเป็นเขตแดนศักดิ์สิทธิ์ของคมิ และเป็นสัญลักษณ์ของการแยกอาณาเขตระหว่างโลกของมนุษย์กับโลกของคมิ (Ono, 1997, p. 28) นอกจากนี้ที่วิหารชินโตแล้ว บางครั้งจะพบโทะริอิตั้งอยู่ใกล้วัดอุธรรมชาติ เช่น ใต้ต้นไม้หรือข้างก้อนหินขนาดใหญ่ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชินโต ที่เชื่อว่ามิคะมิสถิตอยู่ในธรรมชาติ

สำหรับตำแหน่งที่ตั้งของวิหารนั้น มักมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยรอบ เช่น มีต้นไม้ ก้อนหิน ถ้ำ ภูเขา แม่น้ำ ที่มีความพิเศษหรืออาจเป็นสถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับบรรพบุรุษซึ่งอาจเป็นผู้บุกเบิกพื้นที่ดังกล่าว บริเวณโดยรอบของวิหารชินโตจะมีบรรยากาศเฉพาะที่พิเศษออกไป นั่นคือบรรยากาศที่สงบเงียบ ลึกลับและรู้สึกได้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติโดยรอบ บรรยากาศดังกล่าวจะทำให้ผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอันสวยงามและลึกลับนั้น

จะเห็นได้ว่า ชาวญี่ปุ่นนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิหารชินโต เนื่องจากวิหารชินโตถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่ประทับของคมิและเพื่อประกอบพิธีกรรม รวมถึงการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชนด้วย ดังนั้น วิหารชินโตจึงถือเป็นสถานที่ที่มี

ความสำคัญและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการทำงานที่มีการเดินทางไปสักการะบูชาคะมิหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่วิหารชินโตกันเป็นระยะและเป็นเช่นนี้มาตลอด นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องคะมิของชาวญี่ปุ่น ยังมีการแสดงออกผ่านทางงานเทศกาลของชุมชนอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย

งานเทศกาล

งานเทศกาล หรือที่ชาวญี่ปุ่นเรียกกันว่า “มะทซึริ” (Matsuri) นั้น มักจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในโอกาสพิเศษต่าง ๆ อาทิ งานประจำปีของแต่ละท้องถิ่น งานฉลองตามฤดูกาล เช่น งานเทศกาลฤดูใบไม้ผลิ หรืองานเทศกาลฤดูใบไม้ร่วง เป็นต้น งานเทศกาลต่าง ๆ เหล่านี้ จัดขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและระลึกถึงคะมิ นอกจากนี้ ยังมีงานเทศกาลที่ระลึกถึงผู้วายชนม์ที่ได้รับการยกย่องเป็นคะมิของวิหารนั้น ๆ รวมทั้งงานเฉลิมฉลองคะมิในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีในระดับชาติและท้องถิ่นอีกเป็นจำนวนมาก (ประทุม อังกูโรวิท, 2554, หน้า 10)

งานเทศกาลที่น่าสนใจ คือ งานแห่คะมิรอบชุมชน เป็นงานเฉลิมฉลองที่มีวิหารชินโตในแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้นำในการจัดงาน โดยคนในชุมชนนั้น ๆ จะมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ จุดเด่นของงานอยู่ที่รูปวิหารจำลองเล็ก ๆ ที่สามารถแบกขึ้นไปได้ เรียกว่า “มิโกะชิ” (Mikoshi) การแห่คะมิรอบชุมชนนี้ จะเป็นการอัญเชิญคะมิให้มาประทับชั่วคราวบนมิโกะชิ และชาวบ้านที่มาเข้าร่วมจะแบกมิโกะชินี้แห่แห่นไปตามท้องถนน พร้อมกับร้องเพลงสวดแสดงความเคารพคะมิประจำท้องถิ่นไปด้วย เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นสามารถได้รับพรจากคะมิให้เป็นสุขถ้วนหน้ากัน (Shinto, 2011)

อาจกล่าวได้ว่า งานเทศกาลของชินโตนั้น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องคะมิของชาวญี่ปุ่นอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในงานเทศกาลที่มีการแห่คะมิรอบชุมชนนั้น นอกจากจะเป็นการแสดงความขอบคุณต่อคะมิที่ช่วยปกป้องคุ้มครองแล้ว ยังเป็นโอกาสให้ประชาชนที่ศรัทธาในคะมิได้มารับพรจากคะมิตามทางที่ขบวนแห่เคลื่อนผ่าน และเป็นสัญลักษณ์ของการชำระล้างชุมชนให้บริสุทธิ์ตามความเชื่อของชินโต และเป็นการขอพรให้คะมิช่วยปกป้องรักษาชุมชนด้วย นอกจากนี้การจัดงานเทศกาล ยังเป็นการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมอันมีระเบียบแบบแผน

ไปสู่คนรุ่นหลัง และยังเป็น การเสริมสร้าง ความร่วมมือร่วมใจ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนด้วย

จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต

แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต มีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่องคะมิเป็นหลัก รวมถึงแนวคิดอื่น ๆ ได้แก่ วิหารชินโต งานเทศกาล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดด้านจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต ดังนี้

ความเชื่อเรื่องคะมิ สะท้อนให้เห็นแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต ในลักษณะที่มองว่าทั้งคะมิและมนุษย์คือผู้อภิบาลสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เทวดานานที่ปรากฏใน โคะจิกิ พบว่าชินโตนั้น มีคะมิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอยู่มากมาย เช่น พระสุริยเทวีอะมะเตะระฮู ซึ่งเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ เป็นเทพที่มีบทบาทด้านการเพาะปลูกข้าวและธัญพืช หรือเทพซุชะโนะโอะ ซึ่งเป็นเทพแห่งน้ำ ในตำนานเทพเมืองฮิสึโมะนั้น เทพซุชะโนะโอะ ได้รับการเคารพบูชาว่าเป็นเทพแห่งน้ำ ซึ่งมีความสำคัญต่อการทำการเกษตร (อรรถยา สุวรรณระดา, 2553, หน้า 46-48) นอกจากนี้ ยังมีคะมิที่สถิตในวัตถุธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา ซึ่งความเชื่อเรื่องคะมิกับธรรมชาตินี้ ส่งผลให้ชินโตมองว่า ธรรมชาตินั้นศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์จึงควรให้ความเคารพธรรมชาติ และตระหนักว่าโลกธรรมชาตินั้นมีคุณค่าควรแก่การปกป้องรักษา ในแง่นี้ ชินโตนั้นมีมุมมองแตกต่างจากแนวคิดที่มองว่ามนุษย์คือผู้อภิบาลที่เกิดจากการตีความตามพระคัมภีร์ไบเบิล ที่มองว่ามนุษย์ได้รับคำสั่งอันศักดิ์สิทธิ์จากพระเจ้าให้ทำหน้าที่ดูแลรักษาโลกธรรมชาติที่พระองค์ทรงสร้าง มนุษย์มีพันธะหน้าที่ต่อพระเจ้าตามหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย กล่าวได้ว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของสรรพสิ่ง แต่สำหรับชินโตแล้ว คะมิเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งตามความเชื่อที่ปรากฏในเทวดานาน แต่คะมิกลับไม่ได้เป็นผู้กำหนดชะตากรรมของสิ่งใด ทุกสิ่งสามารถดำเนินไปตามทางของตนได้ มนุษย์จึงไม่มีพันธะหน้าที่ที่ถูกกำหนดโดยคะมิให้คอยดูแลโลกธรรมชาติ แต่การที่มนุษย์ต้องดูแลรักษาโลกธรรมชาติ เพราะโลกธรรมชาตินั้นศักดิ์สิทธิ์และมีค่าในตัวเอง

หากพิจารณาในแง่นี้ อาจมองได้ว่า เมื่อมนุษย์เชื่อว่าในโลกธรรมชาตินี้มีคะมิสถิตอยู่ ก็จะทำให้มนุษย์เกิดความเคารพยำเกรงต่อธรรมชาติ และดูแลปกป้องรักษา

โลกธรรมชาติ การทำลายธรรมชาติจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่เคารพต่อคะมิ ซึ่งอาจทำให้คะมิไม่พอใจและไม่อวยชัยให้พรแก่มนุษย์ การดูแลรักษาธรรมชาติให้ดี จะทำให้คะมิพอใจ และช่วยปกป้องคุ้มครองรวมถึงบันดาลความสมบูรณ์พูนสุข ให้แก่มนุษย์ ในขณะที่เดียวกัน ความมีอยู่ของคะมิในธรรมชาติ ก็เป็นสิ่งที่ช่วย ปกป้องคุ้มครองโลกธรรมชาติ ไม่ให้ถูกทำลายจากการกระทำของมนุษย์เช่นกัน

นอกจากนี้ ชินโตยังมีแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในลักษณะที่เป็น องค์รวมด้วย กล่าวคือ ในเทวดานานของชินโตนั้น มีแง่มุมที่สะท้อนให้เห็นแนวคิด ด้านจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต คือ ชินโตเชื่อว่า คะมิเป็นต้นกำเนิดของ ทุกสรรพสิ่ง ดังปรากฏในเทวดานานว่ามีคะมิผู้มีพลังแห่งการก่อเกิดสรรพสิ่ง ได้แก่ เทพทะคะมิมุซุชิ และเทพคะมิมุซุชิ หรือเทวดานานที่กล่าวถึงการที่เทพซุซะโนะโอะ สร้างต้นไม้ต่าง ๆ ขึ้นมาจากเส้นขนในร่างกายของตนเองและให้บรรดาคะมิซึ่งเป็น ลูกหลานของตนนำต้นไม้เหล่านั้นไปกระจายทั่วแผ่นดินญี่ปุ่น (Gadeleva, 2000, pp. 180-181) เมื่อคะมิเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งเช่นนี้แล้ว ดังนั้น ทุกสิ่งจึงมีฐานะ เป็นลูกของคะมิและมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง มนุษย์ไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติ แต่กลับอยู่ร่วมกันในระบบเดียวกัน ดังที่ไซะโนะดะ มิโนะรุ (Sonoda Minoru) นักวิชาการชินโตคนสำคัญและมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ของชินโต ได้กล่าวไว้ว่า ชินโตนั้นมีมุมมองเกี่ยวกับความเป็นจริง คือ คะมิ มนุษย์ และธรรมชาติ ทั้งหมดอาศัยอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน (Sandvik, 2011, pp. 47-54) อาจเห็นได้จากการที่ มนุษย์นั้นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต แต่ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ทำให้ มนุษย์ในสมัยก่อนเชื่อว่าความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาตินั้นเกิดจากการดลบันดาล ของวิญญาณในธรรมชาติ ซึ่งก็คือคะมิ ดังนั้นจึงมีการบวงสรวงบูชาคะมิ เพื่อขอให้ คะมิปกป้องคุ้มครองมนุษย์และประทานพรให้มนุษย์มีความสุขสมบูรณ์พูนสุขในชีวิต ในแง่นี้ คะมิ มนุษย์ และธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ต่างพึ่งพา อาศัยกัน

นอกจากความเชื่อเรื่องคะมิแล้ว วิหารชินโตและงานเทศกาลก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโต กล่าวคือ วิหารชินโตนั้น มีความสำคัญในแง่ที่เป็นสถานที่ประทับของคะมิซึ่งจะคอยปกป้องคุ้มครองชุมชน

วิหารชินโตและเขตแดนของวิหารจึงถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ที่ตั้งของวิหารจึงมักถูกล้อมรอบด้วยป่าไม้อันร่มรื่น ซึ่งทำให้วิหารชินโตมีบรรยากาศที่ดูสงบและลึกซึ้ง เนื่องจากชินโตเชื่อว่ามิโคมิที่สถิตอยู่ในธรรมชาติด้วย ดังนั้น ที่ตั้งของวิหารจึงมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยพยายามรักษาสภาพแวดล้อมให้คงเดิมให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด นอกจากนี้ วิหารชินโตถือเป็นที่พึ่งทางใจของชาวญี่ปุ่นด้วย

วิหารชินโตมีความสัมพันธ์กับชุมชนผ่านการประกอบพิธีกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงคิเมิและขอพรจากคิเมิให้ปกป้องรักษาชุมชน เมื่อมีงานเทศกาล สถานที่ที่ชิววนแห่คิเมิเคลื่อนผ่านจะต้องได้รับการทำความสะอาดและดูแลรักษาสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี เพื่อแสดงความเคารพต่อคิเมิ และเพื่อทำให้คิเมิพอใจและจะอวยชัยให้พรแก่ชุมชนและคนในชุมชน งานเทศกาลจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงคิเมิกับชุมชนและแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน และเนื่องจากงานเทศกาลของชินโตส่วนมากนั้นได้มีการจัดสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต งานเทศกาลจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงจิตวิญญาณของบรรพบุรุษกับคนรุ่นใหม่ ผ่านการถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรม เพื่อให้ประเพณีดั้งเดิมนั้นยังคงอยู่ต่อไปในอนาคต เป็นการรักษาจิตวิญญาณของบรรพบุรุษไว้ไม่ให้สูญหายไป

เมื่อพิจารณาแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดเรื่องวิหารและงานเทศกาล จะพบว่าชินโตมีท่าทีแบบองค์รวม กล่าวคือ สถานที่ที่ตั้งของวิหารและงานเทศกาลของวิหารนั้นมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนในแง่ที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างประสานกลมกลืน และเริ่มดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ในสภาพที่ดี โดยเริ่มจากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เช่น ป่ารอบวิหารชินโต หรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี จะเป็นการรักษาความประสานกลมกลืนของทั้งระบบ ทำให้ระบบที่กว้างใหญ่ซึ่งมนุษย์และโลกธรรมชาติต่างเป็นส่วนหนึ่งในนั้นยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของชินโตนั้น สะท้อนให้เห็นท่าทีที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ โดยเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของมนุษย์และโลกธรรมชาติ โดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่อง

คะมิเป็นหลัก แนวคิดของชินโตเหมาะที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการทำให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของโลกธรรมชาติซึ่งมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ ชินโตมองว่าธรรมชาติให้ประโยชน์กับมนุษย์ มนุษย์จึงต้องตระหนักว่าธรรมชาตินั้นมีบุญคุณกับมนุษย์ เราจะต้องให้ความเคารพต่อธรรมชาติและดูแลรักษาธรรมชาติไม่ให้ถูกใช้จนเกินความจำเป็น ชินโตเน้นย้ำเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืนของมนุษย์และโลกธรรมชาติมาก ปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า เกิดการขาดความสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เช่น เมื่อเกิดอุทกภัย แสดงให้เห็นว่าขาดป่าไม้ที่เป็นแหล่งดูดซับน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งอาจเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าของมนุษย์ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าธรรมชาติและมนุษย์ขาดความประสานกลมกลืนในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น การมองทุกอย่างเป็นเรื่องส่วนตัว จะทำให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ และเห็นว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือโลกธรรมชาติ แต่มนุษย์เป็นส่วนเล็กๆ ๗ ส่วนหนึ่งในระบบอันกว้างใหญ่นี้เท่านั้น มุมมองดังกล่าว จะทำให้เกิดความประสานกลมกลืนในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และโลกธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต” และได้ผลการวิจัยตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ในปัจจุบันประเทศไทยเริ่มมีขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Movement) มากขึ้น และมีการนำแนวคิดของชินโตมาประยุกต์ใช้ เช่น “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ฉินจู โนะ โมะริ” (Chinju no mori movement) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความน่าสนใจ ควรมีการนำมาศึกษาถึงที่มาและแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังต่อไป

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า ควรมีการศึกษาแนวคิดทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมของศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ เต๋า ขงจื๊อ เป็นต้น เนื่องจากแต่ละศาสนาก็ล้วนมีความเชื่อและหลักปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป การศึกษาเพื่อหาแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้ทำให้เกิดแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนต่อไป

รายการอ้างอิง

- กานต์มณี ภูภักดี. (2547). *ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กำพล รุจิวิษชญ์, สมชาย ชตตระการ, สุวรรณ โคเววินทวีวัฒน์, ธนัญญ์ ฐปสม, สุทิน สายสงวน และอำพา แก้วกำก. (2554). การจัดการสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่นและสาธารณรัฐเกาหลี แนวทางสำหรับประเทศไทย: กรณีศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชน. *The International Journal of East Asian Studies*, 15(2), 1-26.
- ณัฐพล โสถิรัตน์วิโรจน์. (2557). จริยศาสตร์ของการพัฒนา: บทสำรวจวิวัฒนาการว่าด้วยการพัฒนา. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5(2), 277-288.
- เนื่องน้อย บุญยเนตร. (2537). *จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทุม อังกูโรหิต. (2554). ศาสนาในสังคมญี่ปุ่น. ใน ทราญแก้ว ทิพากร (บรรณาธิการ), *จินน้ำชาได้ร่มชากระ ประจักษ์มุมใหม่ของภาพอาทิตย์อุทัย* (หน้า 1-43). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ อินทองปาน. (2559). *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525). *ชินโต: จิตวิญญาณของญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: วรุฒิการพิมพ์.
- วรรณกร เพื่อขจรศักดิ์. (2552). อิทธิพลของพุทธศาสนาต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของชินโตในสมัยนาระ-เฮอัน. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 26(2), 25-39.
- อรรถยา สุวรรณระดา. (2553). *เรียนรู้ตำนานเทพญี่ปุ่นจากวรรณกรรมโคะจิกิ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Gadeleva, E. (2000). Susanoo: One of the central gods in Japanese mythology. *Japan Review Bulletin of the International Research Center for Japanese studies*, 12, 165-203.
- Ono, S. (1997). *Shinto: The Kami way*. Rutland: Charles E. Tuttle Company.

Shinto. (2011). Retrieved from <http://www.jinjahoncho.or.jp/en/publications/shinto/index.html>

Sandvik, L. P. (2011). *Showcasing Shinto-The reinvention of Shinto as an ecological religion*. Master's thesis, Culture Studies and Oriental Languages, Faculty of Humanities, University of Oslo.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University